

“‘Hor Görme Garibi!’: Seyyid Kutub’un Kalemindeki ‘Köyden Bir Çocuk’ ”^{1*}

FATİH BAYRAM

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

ÖZ

İnsanların ideolojik nedenlerden dolayı doğmadığı gerçeğini çoğu zaman göz ardı ederiz. İnsanlar duygusaldır. Onların yüce hisleri ve idealleri vardır. Seyyid Kutub da bu tarz insanlardan biridir. O, mütevazi bir köy ailesinde doğmuştur. Çocukluk hatıralarını da *Köyden Bir Çocuk* adlı kitabında anlatmıştır. Bu kitapta biz gerçekten de “Zamanın Kutbu” bir insanla karşılaşmaktayız. Kendini köyündeki ve yaşamak zorunda kaldığı dünyadaki “garipler”in hizmetine adanmış bir insan.

Anahtar Kelimeler: Seyyid Kutub, köy, Mısır, Kahire, Evliya Çelebi

‘A Kid from the Village’ in the Writings of Sayyid Qutb

ABSTRACT

We often neglect the fact that human beings are not born for ideological reasons. Humans are emotional beings. They have great feelings and ideals. Seyyid Kutub is one of such individuals. He was born into a moderate village family. His childhood has been described by himself in his book entitled *Child from the Village*. In that book we encounter a man who was really “the Qutb of the Age” and who devoted his life to the service of “strangers” both in his village and in the world in which he had to endure to live.

Keywords: Seyyid Kutub, village, Egypt, Cairo, Evliya Çelebi

---

1 * Bu makale, Kuşçulu Köyü’nden Ahmet Emmim’in aziz hatırasına ithaf edilmiştir.

Nerde boynu bükük bir garip görsen
 Hor görme, kim bilir ne derdi vardır
 O garip halinde ne sırlar gizli
 Onu bu hallere bir koyan vardır.

Bu şarkı, Orhan Gencebay'ın şarkısı. Gariplerin sırlarını dile getiriyor. Mısır müziğinden esinlenen “Türk Arabesk”inin ürünü. Mısır’la Türkiye’nin kaderleri ve kederleri ortak gibi.² İsterseniz Evliya Çelebi’den bahsedelim önce. Seyyid Kutup’la bizim hikayemizin ne denli benzer olduğunu anlayabilmek adına. Evliya Çelebi’ye göre, dünyada İstanbul’a benzeyen tek bir şehir vardı. O da Kahire. Onun için Seyahatnâme, İstanbul’da başlamış; Kahire’de nihâyete ermişti: “Lisân-ı Hindî üzre *Îzid Allâ kipenâh çaltı hûn’a* bi-lâ had ve lâ gâye ve lâ nihâye hamd (ü) senâ olsun kim Cenâb-ı Bârî yârî kılub Mısır-ı Kâhire-i nadiretü’l-asrda bu evrâk-ı perişânımız hırka-i dervîşân-ı nemed-pûşân gibi elvân elvân olub itmâm buldu.” (Evliya Çelebi, X, 536). Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*’nin Mısır kısmına, Hz. Âdem’in duâsıyla başlar:

Allahım, benim îmânımı
 Şeytan’dan sakla,
 Kurtar beni Kurtar beni
 Cümle meliklerin
 Bana hizmet etsinler
 Buğday ver ekmek edem.
 Âhir ölüm olur ölüm benim
 Benim Allâh’ım
 Oğullarıma bu şehri
 Ma ’mûr eyle, ma ’mûr eyle. (Evliyâ Çelebi, X, 10)

Hz. Âdem’in Mısır hakkında bu duayı yaptığını belirten Evliyâ şöyle eklemektedir: “Âniniçün cemî’-i diyarlardan evvel ilâ hâze’l-ân ma ’mûr (u) âbâdân bir şehri-nı nsf-ı cihandır.” (Evliyâ Çelebi, X, 11.) Evliyâ haklıdır. Mısır ilk çağlardan bu yana zengin bir ülkedir. Zenginliği ve güzelliği kıskanılmasına yol açmıştır. I. Thutmose (M.Ö. 1506-1494), “üzerine güneş batmayan bir imparatorluk” kurmakla övünse de, onun halefleri güneşin batışına mâni olamamışlardır.

2 Meral Özbek’in *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski* kitabında Mısır filmlerinin Türk izleyiciyle buluşması şu şekilde tasvir edilmektedir: “1938 Kasımında *Dâmü’l-hubb/Aşkın Gözyaşları* Şehzadebaşı’nda gösterildiği zaman filmi oynatan sinemanın camları kırılıyor, caddedeki trafik duruyordu. Üç yıldan beri yeni bir film görmemiş olan seyirciler, fesli-entaripli kişilerin yer aldığı tanınmış Arap şarkıcıların oynadığı (*Aşkın Gözyaşları*’nda tanınmış Mısırlı şarkıcı Abdülvahhab oynuyordu), bu filmleri el üstünde taşıyorlardı. Böylece Türkiye’de bir Mısır filmi akını başladı.” Meral Özbek, *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2006), s. 150.

İskenderiye merkezli Büyük İskender imparatorluğu, insanlığın kültür birikimini Roma ve Bizans kanalıyla gelecek kuşaklara taşımıştır. Hz. Ömer döneminde fethedilen Mısır, Amr ibnül-As gibi kudretli vâlileriyle ihtişam ve kuşku ülkesi olmuştur. Yavuz Sultan Selim döneminde bir Osmanlı eyâleti haline gelen Mısır, Fransız İhtilâli sonrasında Fransız ve İngiliz emperyalizminin ilgi odağı olmuştur. Her ne kadar Mehmet Ali Paşa gibi kudretli vâliler Mısır'ı kalkındırma yolunda önemli başarılar elde etseler de, Mısırlı zihinler “emperyalist emeller” uğruna bulandırılmıştı. “Beyaz adam” Mısır'ı “medenileştirme”ye azmetmişti bir kere. Onu II. Abdülhamit bile durduramazdı artık.

Sömürge dönemi Mısırlı entellektüeller birçok çalışmanın konusu olmuştur. Bu makalede ise daha çok siyasi fikirleriyle ilgi odağı olan Seyyid Kutub'un farklı bir yönü incelenecektir. Kutub'un ideolog yönü değil, onun “çocuksu yönü” konu edilecektir. Köyde doğan ve büyüyen Kutub, birçok şehirlie göre “aşırı” bulunmaktadır. Çünkü şehirliler klişeleri sevmektedirler. Derin dünyalara inme çabasına girişecek kadar vakti yoktur metropolitlerde yaşayan insanların. Kutub, hikayesini baştan sona kendi kaleminden anlatsa da onlar için kısacık “Yoldaki İşaretleri” okumak yeterlidir. “Köyden Bir Çocuk” ve “Dikenler” görmezden gelinir çoğu zaman. Nâsır'ın zindanlarında yazılan *Fi Zılâli'l-Kur'ân* (Kur'an'ın Gölgesinde) tefsirine bakmaya zaten hiç gerek yoktur. Çünkü o tamamen “dinî içerikli” metindir!

Kızkardeşine Amerikâdan gönderdiği bir mektupta Kutub, insanlara karşı önyargılı olmamak gerektiğini belirtmektedir: “Özümüzde dürüst olduğumuz zaman başkalarının da birçok meziyetleri olduğunu görürüz. Hiç bir insanın güzel, övgüye lâyık olacak meziyetleri olmaması mümkün değildir. Ama biz, ancak kendi ruhumuzda sevgi tohumlarını yetiştirdiğimiz zaman, insanların ruhlarının derinliğindeki bu sevgi unsurlarını yakalayabiliriz.” (Dikenler, 28). Seyyid Kutub genelde bir fikir ve aksiyon adamı olarak incelenmiştir. Halbuki, o köken itibarıyla “saf çocuğuydu masum Mısır'ın”. İngiliz sömürgesi idaresinde “aşkları ve inançları işgal altına” alınan Mısır halkının bir feryadıydı Seyyid Kutub. Onun “Köyden Bir Çocuk” ve “Dikenler” adlı eserlerini okuyanlar Türkiye ile Mısır halklarının inanç ve duygu haritalarının ne denli kesiştiğini anlayacaklardır. Seyyid Kutub her şeyden önce bir köylüydü. Aşyut bölgesinde yer alan bir köyde 1906 yılında doğmuştu Kutub (Çağlayan 2011: 211). Seyyid Kutub'un dedesi Şeyh Vakur, en helal paranın çiftçilikle elde edilebileceğine inanmaktaydı.

Daha sonra Kahire'ye yerleşen Seyyid Kutub'un hikayesi de gariplerin hikayesinden kesitler sunuyor bize. “Köyden Bir Çocuk” adlı hatıra eserinde Seyyid Kutub, köye hasat zamanı ücret karşılığı çalışmaya gelen insanlara “garip” dendiğini belirtmekte. “Garipler”e göre, Kutub'un köyü zengin bir köydü: “Köydeki çalışanlar, özellikle üç mevsimde bütün işler için yeterli değildi. Bu sebeple her sene dışarıdan işçiler sökün

ederdi. Bunlara yabancılar manasına gelen “garipler” denirdi. “Garipler” uzak, ücra yerlerden, Kanadan, Asvandan gelirlerdi. Bu iki idari bölgede vadinin daraldığı, insafsız dağların arasına sıkışmış, perişan, çorak köyler vardı. O dar yerlerden gelir getiren araziler de az sayıda mülk sahibinin elindeydi. Bu da diğer insanları kıtlığa, yokluğa mahkûm ediyordu. “Garipler” köyün zengin olduğunu, Allah’ın bu köye nimetler verdiğini söylüyorlardı. Onlar “garipler”di. Göçmen olmaları haysiyetiyle değil, ama köylülerden farklı görünüşleriyle, giysileriyle –tabii onlara giysi denirseşiveleriyle, içli, ahenkli türkülerıyla, hülasa-i kelâm hayatlarının her veçhesiyle köylülerin gözünde farklıydılar. Aralarındaki tek bağ, tek ortak nokta dindi.” (Köyden Bir Çocuk, 121,122).

Kutub, tarlalarına ücret karşılığında çalışmaya gelen ve evlerinde kalan bu “garipler”le bir gönül bağı kurmuştu (Calvert 2000: 7). Onların hasret dolu türkülleri ve ezgileri Kutub’u derinden etkiliyordu:

“Bu insanların mertlik ve sabra dair acı ve hüzün dolu dokunaklı türkülleri çocuğun gönlünde fırtınalar estirirdi. Onları büyülenmiş gibi dinler, minik ruhunda tarif edemediği heyecanlar dalgalanırdı. Her sene o ezgileri dinleyeceği günleri beklerdi. Garipler türkü çağırmaktan yorulup susunca, çocuk daha çok söylemelerini isterdi. Onlar da çocuğun isteğini geri çevirmez devam ederlerdi. Ne de olsa çocuk ev sahibinin oğluydu. Hem onların tek tek her birinin ve hele özellikle reislerinin arkadaşı değil miydi? İşçilerin neye ihtiyacı olsa çocuk temin ederdi. Her isteklerinin karşılanması için ısrar eder, eğer ev ahalisi itiraz ederse, işçiler adına isteklerinin kavgasını verirdi. Böyle yaparak ferahlık duyar, onların ihtiyaçlarını evden taşır, kendinden yaşça büyük dostlarının taleplerini halledince dünyalar onun olurdu!” (Köyden Bir Çocuk, 122,123)

Çocuk büyünce tüm dünyadaki “garipler”in sözcüsü olacaktı. “Garipler” için devamlı yazacaktı. Tıpkı köydeki garipler için mektup yazdığı gibi. Seyyid Kutub, kendi çocukluğunu anlattığı *Köyden Bir Çocuk* adlı eserinde ailenin tek erkek çocuğu olduğu için kendisinin biraz şımartıldığını ifade etmektedir (s. 15). Kitabın “Beden Eğitimi Öğretmeni” kısmında taşra çocuklarının okul korkusu gayet dokunaklı bir şekilde tasvir edilmektedir. İlköğretim çocuklarına Beden eğitimi dersini şehirden gelen bir subay vermektedir. Subay köye her geldiğinde köylü tarafından gayet iyi ağırlandırılır. Bu tabii korku ile karışık bir misafirperverlikti. İlkokul çocukları ise beden eğitimi öğretmenini gördüklerinde tir tir titremekteydiler: “Beden eğitiminde asker, çocuklara belli hareketler öğretiyordu: ‘Sağa dön’, ‘Sola dön’, ‘marş’, ‘ileri’. ‘Bir’ yani elleri göğüs hizasına kaldır, ‘İki’ yani elleri yukarı kaldır. ‘Üç’ yani elleri yana sal.... Bu hareketlerde hata yapan çocukların vay haline! Askerin bambu sopası hemen sırtlarına inerdi. Köy çocuklarının gözünde sanki o, hızlı, sıçrayıp suran, atletik hareketleriyle hayret verici bir şeytandı. Çıkardığı keskin sesler, yüzündeki alaycı gülümseme ve

elinde tehditkârca salladığı sopası da cabası. Çocukların beden eğitimi subayından ödü patlıyordu” (s. 19). Köylü çocukları ne de olsa kabaydı! Haklarını arayamazlardı. Onun için bu kaba saba çocukları ehlileştirmek ve medenileştirmek gerekiyordu. Bu meseleye devlet bizzat el atmıştı. Eli sopalı subaylar köylü çocuklarını hizaya getireceklerdi!

Kitabı Arapça aslından Türkçe'ye çeviren Ümit Dericioğlu bu bölümde şöyle bir not düşmektedir: “Bu ‘sağa dön, ‘sola dön’ gibi askeri komutlar kitabın Arapçasında aynen Türkçe şekliyle geçiyor. Mısır uzun süre Türk hakimiyetinde kaldığından bu askeri komutların en azından bir kısmı onların diline Türkçe'den geçmiş olsa gerek.” (s. 19).

“Efsane” Beden Eğitimi öğretmeni hakkında anlatılanlar çocuğu korkuya sevkettiği. Okulun ilk günü de beden dersi vardı. “Öyleyse yiğitliğin onda dokuzu bu cehennemden kaçmaktaydı.” (s. 20) Okuldan kaçan altı yaşındaki çocuk evin yolunu bilmediği için ağlamaya başlamıştı. Köylülerden biri durumu anlayınca onu evinin yakınına kadar götürmüştü ama çocuk eve de gitmeye cesaret edemiyordu. Onun için tek sığınak samanlık kalmıştı. Okuldan samanlığa sığınan çocuğun ailesi de iyice kaygılanmaya başlamıştı ki annesi çocuğunu orada buldu. Bu ilk gün deneyiminden sonra çocuk okuluna zamanla alışacaktı ve hatta mektebini medreseye tercih edecekti. Medrese eğitiminden geri kalmamak için de hâfız olmaya çalışacak ve kendi kendine on yaşına kadar Kur'an'ı ezberleyecekti. Seyyid Kutub'un farkı işte bu idi. İleride yirminci asrın en büyük tefsirlerden birini yazacak olan kişinin çocukluğu da diğer akranlarından farklıydı.

Seyyid Kutub'un babası günlük gazeteleri takip eden birisiydi. Mustafa Kâmil'in kurduğu “Hizbü'l-Vatani” yani Milli Parti üyesiydi (s. 26). Seyyid Kutub, ailesinden tevarüs ettiği siyasi aktivizmi kendisi de daha sonra sürdürecekti. Makalenin konusunun dışına çıkmamak adına bu konuya girmemekle birlikte “Hizbü'l-Vatani” partisi ve kurucusuna birkaç satır ayırmakta isabet olduğu kanısındayım. Mustafa Kâmil, siyasi hareketinin sivillerden oluşmasına özen göstermiş ve asker kökenli olanların hareketinin içinde yer almasını pek istememiştir. (Görgün 2000: 122) Kahire'de hukuk tahsil eden Mustafa Kâmil, öğreniminin bir kısmını da Fransa'da sürdürmüştür. Üniversite yılların Mısır'ın İngilizler tarafından işgaline karşı gösterilerde yer alan Kâmil, Paris'te bulunduğu dönemlerde de Rus, Japon ve Polonyalı “muhalif öğrenciler”le fikir alışverişinde bulundu (Buzpınar 2006: 309-310). Yazılarında Osmanlı yanlısı ve İngiltere karşıtı bir tutum sergileyen Mustafa Kâmil, II. Abdülhamid tarafından “paşa” ünvanıyla taltif edilmiştir.

Kutub da Kâmil ve Abdülhamid'in izinden giderek anti-emperyalist bir söylem geliştirmiştir. Ancak bu duruşu onun modern eğitim metodlarını benimsemesine mâni değildi. Zaten Abdülhamid de çağdaş eğitim kurumlarının mimarı değil miydi? Seyyid

Kutub'un arkadaşlarının bir kısmı köydeki medreseye giderken bir kısmı da okula gitmekteydi. Her iki ortamda da bulunan Kutub, tercihini okuldan yana yapmıştı:

“Okul çocuğun gözündeki camideki mihrap gibi mukaddes bir mekan olmuştu. Okulla ilgili her şey gözünde o kadar büyümüşü ki kendini medreseye karşı okul lehinde propaganda yapmakla görevli hissediyordu. Medresenin en büyük kozu Kur'an hıfzına önem vermesi ve okulun bu konuyu ihmal etmesiydi. Okul Kur'an hâfızı çıkaramıyordu. Öyleyse hafızlığa çok çalışıp medresenin kozunu bertaraf etmeliydi. Her gece geç saatlere kadar diğer derslere çalışmanın yanı sıra kendini zorluyor, ezber yapıyordu. Henüz bir sene geçmemişti ki Kur'an'ın üçte birini iyice ezberlemişti.” (Köyden Bir Çocuk, 28, 29)

Okulun çocuğun gönlünde taht kurmasında orada okutulan ilimlerin çeşitliliği rol oynamaktaydı. Ayrıca ders okutan hocaların öğrencilere karşı yaklaşımı da önemli bir faktördü. Bunun yanı sıra bina ve bahçe faktörü de çocuğun tercihinde önemliydi. Okulun medreseye nazaran daha bakımlı olması ve güzel çiçeklerle bezeli iki ağacının olması çocukların tercihinde önemli bir rol oynuyordu. Okul müdürüne ve öğretmenlere “efendi” denmekteydi. “Efendiler”in giysileri daha temizdi. Maaşları ise medrese hocalarına göre çok daha dolgundu. “Efendiler”den aldığı eğitimle yetinmeyen Kutup, dört sene sonunda Kur'an'ın tamamını ezberleyip hâfız olmuştu. Ancak, çocuk bir yandan “efendiler”e karşı “muazzam bir hayranlık” taşımaktaydı: “İlkin onlar mukaddes okulun bir parçasıydılar. Hem sonra onlar bilinmeyen şeyleri biliyor, idrak edilmeyen şeyleri idrak edip her şeye güç yetirebiliyorlardı. O efendilerin çocuklarınkinden farklı ve idrak edilemez özel bir hayatları vardı.” (s. 31) “Efendi”ler ise okulda ilk defa kendi gayretleriyle hâfızlığını tamamlama başarısı gösteren öğrencileriyle gurur duymaktaydılar.

“Köyden Bir Çocuk”ta Kutup'un çocukluk aşkına da değinilmiştir. Seyyid Kutup, Kahire'ye gittiğinde de uzaktan akrabası olan bu kızı unutamamıştı. Üç yıl sonra köyüne döndüğünde biraz da çekinerek “ilk göz ağrısı olan o kız”ı sormuş ve onun “köyün ücra tarafındaki bir eve gelin gittiği”ni öğrenince göz yaşlarına mâni olamamıştı. (s. 39)

“Dikenler” ise Kahire'de geçen daha çetrefilli bir aşk hikayesini anlatır. Hayatı boyunca hiç evlenmeyen Seyyid Kutub, “Dikenler”i ilk ve son nişanlısına ithaf etmektedir: “Birlikte dikenliklere dalıp, beni de kendisini de yaralayana ...ithaf ediyorum bu eserimi.” Buhranlı nişanlılık günleri kendisini yine köyündeki “mes'ut” günler özlemine itmişti: “Herkesten öğreniyordu. Özellikle de şu Kahirelilerden. Kendisi köyden gelmişti. Oradaki insanlar çok temiz ve asildi. İçlerinde hiçbir kötülük saklamazlardı, hepsi de mert kişilerdi.” (Dikenler, 154.) Ancak, Kahire onun için aynı zamanda aşkın mekânıydı: “Kahire'den nasıl ayrılabilirdi? O güzel ve tatlı Kahire'den. Doğrusu bu dünyada yaşamak çok güzeldi. Şu geniş kâinata ve eşsiz tabiatıta uçsuz bucaksız arzular içerisinde hayata devam etmek çok tatlıydı. Birkaç günlüğüne de olsa

Kahire'den ayrılamazdı. Mümkün değildi ayrılmak. Hem şu büyük bulvar, Kahire'de değil miydi? Ve bu bulvarda tesadüfen de olsa onunlam karşılaşmamış mıydı? Birkaç gün gibi kısa bir zaman da olsa buradan nasıl ayrılabilirdi?" (Dikenler, 188) "Köyden çocuk" zaten hep Kahire hayaliyle büyümemiş miydi? Çocukluğunda köyüne gelen "Ezher"li öğrenciler gibi olmak istememiş miydi? Kahire, hem ilmin hem de aşkın kalesiydi. Üstelik Cennet nehri Nil, Kahire'nin ortasından akmaktaydı.

"Dikenler"deki Sami karakteri Kutub'u; Semire ise nişanlısını yansıtmaktadır. Nişanlısının bir müddet bir subayla görüşmüş olduğunu öğrenen Sami, kuşkulara kapılır ve Semire'yi devamlı itham eder. Okumaya çok düşkün olan Sami'nin nişanlısı Semire, bir gün kendisinden okuması için bir kitap ister. Kitaplarla arası pek iyi olmayan Semire'ye verilecek en iyi kitabın hikaye tarzında bir kitap olabileceğini düşünen Sami, ona Guy de Maupassant'ın "Canlı Mazi" adlı hikayesinin Arapça tercümesini takdim etmek ister ama sonra bundan vazgeçer. Semire, ısrar edince kitabı vermek durumunda kalır. Hikaye, bir kadının geçmişiyile yüzleşmesini anlatıyordu. Sami'nin bu kitabı vermekteki tereddüdünün sebebini anlamıştı Semire ve kitabı bir çırpıda okumuştur. Kitabı okudukça da Sami'nin kuşkularının ne denli derin olduğunu farketmişti: "İşte o günden sonra 'Canlı Mazi' terimi de lügatlarının arasına girmişti. Bundan sonra ne zaman ağzlarından 'geçmiş' kelimesi çıkacak olsa ardından hemen 'canlı' kelimesi de koşup geliyordu. (Dikenler, 143). Vuslata eremeden nihayetlenen bu aşk hikayesinin sonunda Sami şu gerçeğe inanmıştı artık: "O anda bu zavallı ve masum kızcağıza zulmetmekte olduğunu düşündü. Gözlerine baktı. Kızcağızın gözlerinden tertemiz bir hanım olduğu anlaşılıyordu. Şu anda onun tertemiz bir kız olduğundan emin olmuştu." (s. 195) Sami, sonunda aşkında fâni olmuş ve kitabın sonuna şu satırlar yazılmıştı: "Ne farkı var hayalle gerçeğin? İki de gelip geçen bir tayf ve ruhun üzerine gölgesini serip sonra, fazla değil birkaç saniye sonra his dünyasından uzaklaşıp gitmiyor mu? Kaybolup gidince bir daha da görünmüyor. Ne farkı var hayalle gerçeğin? İki de aynı şekilde geçip gitmiyor mu?" (Dikenler, 207)

Hayal ile gerçeğin aynı kaynaktan geldiğine inanan genç Kutub'un hayal dünyasının zengin oluşunda onun çocukken okumuş olduğu kitapların da büyük rolü vardı. "Salih Amca'nın omuzunda taşıdığı bir çuval kitapla köye uğradığı günler" onun en sevinçli günlerindendi. Salih Amca'nın köye satmak için getirdiği kitaplar arasında Ebû Zeyd hikâyeleri, Battal Gazi kıssaları ve Binbirgece Masalları yer almaktaydı. Seyyid Abdülkadir Geylani ile ilgili tasavvufi eserlerin yanı sıra Delâilü'l-Hayrât, Berat Kandili Duası, Kadir Gecesi Duası gibi eserler de vardı Salih Amca'nın çuvalında. Bu çuvala Sherlock Holmes hikayeleri bile girmişti. Hatta Yıldız Falı, Sihir Kitabı gibi "tehlikeli kitaplar" da vardı çuvalda. Büyü ile ilgili kitapları Saih Amca ancak özel müşterilerine satardı ve "insanlara zarar verecek şeylerde kullanmayacaklarına dair yeminler ettirirdi." Çocuk, "Salih Amca'nın özel müşterilerinden" olduğu için en iyi

kitaplar kendisi için ayrılırdı ve “çocuk kitap ne kadar pahalı olursa olsun paraya acımazdı.” Çocuk on yaşına gelmeden Salih Amca’nın köye getirdiği kitapların çoğunu okumuştı. Çocuk, parasını kitaplara harcarsa da “Halil Amca”dan şeker kamışı alacak kadar parası kalıyordu.” (s. 84-85).

“Köyden Bir Çocuk” eserinde Seyyid Kutub, köylülerin korkularını, bätıl inanışlarını da ayrıntılı bir şekilde anlatır. Köylünün efsane ile karışmış korkularına yer verir bir anlamda. Bu korkular çocuğun içinde yer eden korkulardı. “İfritler”le ilgili köyde yerleşmiş korkuları köy okuluna yeni gelen genç bir öğretmen sayesinde yenebildiyse de Kahire’ye yerleştikten sonra kültürü artan çocuğun “rüyaları ve hülyaları” hâlâ o ifrit efsanesinin etkisi altındadır. (s. 83). Cinlerle ilgili köyde anlatılagelen hikayelerin bir yanılısamadan ibaret olduğunu onlara öğretmenleri bizzat öğretmiş olsa da hayal dünyasında yaşayacaktır bu efsaneler.

“Köyden Bir Çocuk” eserinde Seyyid Kutub, ilgi çekici bir surette, yirminci yüzyıl siyasi tarihine de değinir. I. Dünya Savaşı’nın yaşandığı yılları çocukluk yılları ama I. Dünya Savaşı’nın çetin günlerinden ziyade sonrasında bahsedilir eserde. “Hizbü’l-Vatani” komitesi üyesi olan babasının gizli toplantılarında duyduğu bazı isimler şunlardı: “Efendimiz Abbas”, Şeyh Abdülaziz Caviş, Ferit, “Türk Enver Paşa”, Talat Paşa, Rauf Bey ve “düşmana kök söktüren gemisi Hamidiye.” Bu isimlerin “efsane gibi” algılandığını ifade eden yazar, Osmanlı’nın I. Dünya Savaşı’ndaki mücadelesine de değinmektedir: “Bütün köy, İslâm devletini yıkmaya çalışan kâfir devletlere karşı hilâfet merkezi Türkiye’nin tarafını tutuyordu. Öyle görünüyordu ki belli bir anlayış oluşmadı. Çocuk şimdi onu hatırlamakta. Gerçi çocuk haliyle ne olduğunu kestiremedi de, o adamlar gibi, durumun karanlık bir gelişmeye gebe olduğunu hissediyordu.” (s. 98-99). Babasının gizli toplantılarında duyduğu hadiselerin benzerlerini büyüdüğünde de duyacak olan çocuk artık dünya ölçeğindeki “karanlık gelişmeler” değinmeye başlamıştı eserlerinde. Kendisinde siyasi bilincin oluşmasında babasının önemli bir tesiri olmuştu. İlkokul dördüncü sınıfa geldiğinde evlerine toplanan köylülere gazete okuma işini artık babası ona vermişti. Köylülere yüksek sesle gazete okuyan çocuk, yıllar sonra bir Kur’an tefsiri yazacak ve dünyadaki “garipler”in dertleri ile dertlenecektir.

II. Dünya Savaşı sonrası yazdığı Kur’an tefsirinde Müslümanlara karşı verilen sözlerin tarih boyunca hiçe sayıldığını anlatan Kutub, yirminci yüzyıldaki tabloyu özetlemeden önce İbnü’l-Esir’den naklen Moğollar’ın Bağdat’ı işgalini anlatır: “Hatipler, imamlar ve hâfızlar kâmilten öldürüldü. Aylar boyunca Bağdat’da camiler, mescidler kapalı kaldı, cumalar tatil edildi.” (*Fizılâli’l-Kur’an*, VII, 201) Bu durumun sadece XIII. asra münhasır olmadığını belirten Kutub aslında modern dönemin de pek farklı olmadığını işaret eder: “Bu, tarihî vakıalardan bir tanesidir. Görüyoruz ki müşrikler, müslümanlara güçleri yeterse ne verilen sözlere, ne yapılan andlaşmalara

riayet etmektedirler. Bu, tarihin uzak devirlerinde ve mazinin karanlıklarında kaybolup giden Tatarlar'a [Moğollar'a] mahsus bir tarihî vakıa mıdır? Hayır, asla! Modern devrin tarihî vakıaları, bundan hiç de farklı değil." demekte ve Pakistan halkına karşı Hindistan'ın zâlimâne politikalarını eleştirmektedir: "Hindistan'la Pakistan ayrıldıkları zaman Hind putperestlerinin müslümanlara yaptıkları şenaat ve ihanetler, eski devirlerdeki Tatarlar'ın yaptıklarından hiç de aşağı kalmaz." Zulme mâruz kalan yalnız Pakistanlılar değildi şüphesiz. Rusya ve Çin'de yaşayan halklar da "komünizmin pençesinde" idi: "Tatarlar'ın komünist Rusya'daki ve Çin'deki halefleri oradaki müslümanlara neler yaptılar neler?...Bu yıl, Çin kıtasında müslüman Türkistan'lılara karşı Tatarlar'ın şenaatlerini gölgede bırakan olaylar vukû buldu." Hindistan, Rusya ve Çin örneklerinden sonra ise Yugoslavya'da müslümanlara revâ görülen "vahşî işkenceler"e değinmektedir Kutub. (*Fizilâli'l-Kur'an*, VII, 201-203).

Dünya sathında yayılan baskıcı rejimleri eleştiren Kutub, yeri geldiğinde Mısır yönetimini de açıkça tenkit etmiştir. "Köyden Bir Çocuk" köylülerin bir gece yarısı subaylar tarafından zorla uyandırılarak silahlarına el konduğunu anlatır kitabında. Köylülerin yüreğine nasıl bir korku salındığını ve gariplerin nasıl âhının alındığını şöyle açıklar: "Hayatlarında silah taşımamış olan birçok köylü kendilerinde olduğu iddia edilen silahı satın almak için hayvanını, çoluk çocuğunun rızkını, hanımlarının bileziklerini satmak zorunda kalmıştı. Bunlar gariban kesimiydi. İhtiyarlar listeleri onların isimleriyle tamamlamıştı. Ne de olsa fukara takımı öç alamazdı. Kanunsuz tipler gibi ne güçleri vardı, ne de zenginler gibi nüfuzları." (Köyden Bir Çocuk, 118).

Yukarıdaki satırlar, Seyyid Kutub'un söylemini ve mücadelesini açıklayıcı mahiyette. Çocukluğundan itibaren baskıya maruz kalan bir neslin dramını anlatmaya çalışır Kutub. Seyyid Kutub'un dünyasında askerî rejimin baskısıyla korkutulan ve hor görülen Mısır köylüsüyle, Çin'de her türlü eza ve cefaya katlanmak durumunda bırakılan Türkistan köylüsünün acıları ve sevinçleri ortaklı.³ Sevgisi uğruna hayatı boyunca hiç evlenmeyen Kutub, Nâsır'ın zindanından "şeb-i arûs"a yönelirken Hz. Âdem'in duâsını mırıldanmaktaydı:

"Allahım, benim îmânımı
Şeytan'dan sakla,
Kurtar beni Kurtar beni.
Âhir ölüm olur ölüm benim
Benim Allâh'ım
Oğullarıma bu şehri
Ma'mûr eyle, ma'mûr eyle."

3 İngiliz sömürgesi altındaki Hintli ve Mısırlı köylülerin kaderleri arasındaki benzerlikler için bkz. Michael Ezekiel Gasper, *The Power of Representation: Publics, Peasants & Islam in Egypt*, Stanford University Press, 2009: 53.

KAYNAKÇA

- Buzpınar, Tufan (2006), “Mustafa Kamil Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 31: 309-310
- Calvert, John (2000), “The Individual and the Nation: Sayyid Qutb’s Tifl min al-Qarya”, *Muslim World*, 90/1-2: 108-132.
- Çağlayan, Selin (2011), *Müslüman Kardeşler’den Yeni Osmanlılar’a İslamcılık*, İmge Kitabevi, İstanbul.
- Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zıllî (2011), *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 10. Kitap, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, İstanbul: YKY.
- Gasper, Michael Ezekiel (2009), *The Power of Representation: Publics, Peasants & Islam in Egypt*, Stanford: Stanford University Press.
- Görgün, Hilal (2000), “Mısır’da XIX. Yüzyıl Sonunda Panislamist Osmanlı Tarih Yazıcılığı: Muhammed Ferid ve Mustafa Kâmil” *İslam Arştırmaları Dergisi*, sayı: 4, 105-131.
- Hourani, Albert (1970), *Arabic Thought in the Liberal Age, 1798-1939*, Oxford: Oxford University Press.
- Kutub, Seyyid (1984), *Dikenler*, çev. Akif Nuri, İstanbul: Bir Yayıncılık.
- Kutub, Seyyid, *Fızılâli’l-Kur’an*, c. 7, çev. İ. H. Şengüler, M. E. Saraç, B. Karlığa, İstanbul: Hikmet Yayınevi.
- Kutub, Seyyid (2013), *Köyden Bir Çocuk*, çev. Ümit Dericioğlu, İstanbul: İnkılâb Yayınları.
- Kutub, Seyyid (1980), *Yoldaki İşaretler*, çev. Salih Uçan, İstanbul: Hicret Yayınları.
- Özbek, Meral (2006), *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski*, İstanbul: İletişim Yayınları.